

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
(МКІП)**

вул. Івана Франка, 19, м. Київ, 01601, тел./факс: (044) 235-32-57, тел. (044) 235-23-78

E-mail: info@mkip.gov.ua, web-site: <http://mkip.gov.ua/> код згідно з ЄДРПОУ 43220275

від _____ 20__ р. № _____ На № _____ від _____ 20__ р.

**Комітет з питань гуманітарної
та інформаційної політики
Верховної Ради України**

Міністерство культури та інформаційної політики України опрацювало лист Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України від 21.10.2021 № 04-14/10-2021/325385 (вхідний реєстраційний від 21.10.2021 № 651/1.1-21) та на додаток до листа МКІП від 25.10.2021 № 2607/6.11.7/21 щодо проведення слухань у Комітеті на тему: «Збереження археологічної спадщини та інших культурних цінностей: аналіз, проблеми та пропозиції щодо їх врегулювання» (грудень 2021 р.) та, діючи в межах повноважень, визначених Положенням про Міністерство культури та інформаційної політики України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2019 року № 885, повідомляє наступне.

Охорона археологічної спадщини наразі визначена як один з пріоритетних напрямків роботи МКІП та такий, що потребує вжиття невідкладних заходів та скоординованих зусиль парламенту, уряду, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства, зокрема, фахових спільнот. Об'єкти археологічної спадщини, що мають статус пам'яток, складають вагомую частку від загальної кількості пам'яток (наразі понад 65,5 тисяч з близько 140 тисяч) нерухомої спадщини України. Також нараховується понад 16800 об'єктів археології, що мають статус щойно виявлених. При цьому від 1991 року і до останнього часу робота зі збереження археологічної спадщини та розкриття її потенціалу для розвитку українського суспільства не мала системного характеру та провадилася переважно зусиллями окремих організацій. Найважливішими здобутками попередніх десятиліть фактично стали прийняття Закону України про охорону археологічної спадщини (2004 р.), включення археологічної пам'ятки – Херсонеса Таврійського та його хори – до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (2013 р.), а також внесення пам'яток археології до Державного реєстру нерухомих пам'яток України (наразі – 6188 пам'яток археології місцевого значення та 420 пам'яток національного значення).

Стан справ в галузі збереження археологічної спадщини та інших культурних цінностей характеризується проявами системної кризи у зв'язку з багаторічним ослабленням системи охорони культурної спадщини на місцях,

відсутністю до останнього часу дієвих стратегій і програм, спрямованих на захист археологічної спадщини, слабким захистом виявлених і фактичною відсутністю захисту ще не виявлених об'єктів археологічної спадщини, руйнуванням археологічних об'єктів під час забудов, неконтрольованим поширенням металодетекторного пошуку, слабким ресурсним забезпеченням ключових для розвитку галузі інституцій (як-от Інститут археології НАН України, співробітники якого працюють в межах скороченого робочого тижня, котрий до сьогодні не має власного окремого приміщення і навіть позбавлений наразі можливості продовжити оренду приміщень, що належать до комунальної власності м. Києва) тощо. Важливими осередками збереження археологічної спадщини є музеї та заповідники відповідного спрямування, які потребують підтримки з боку держави та ОМС, особливо в контексті децентралізації. Також Україна позбавлена можливості доступу та контролю за збереженістю археологічної спадщини на тимчасово окупованих територіях.

Реалізація державної політики в галузі охорони археологічної спадщини та запобігання незаконному обігу культурних цінностей, зокрема, таких, що походять з об'єктів археологічної спадщини, суттєво ускладнена через слабкі місця та неузгодженості чинної нормативно-правової бази. Органи державної влади та правоохоронні органи нерідко позбавлені можливості належного реагування на проблемні ситуації, як-от руйнування об'єкта археологічної спадщини, що не має статусу пам'ятки, або продаж предметів, що можуть походити з пограбованих об'єктів археологічної спадщини. Зокрема, потребує нагального фахово і юридичного коректного визначення та уведення в нормативну базу термін *«археологічний предмет»*, котрий дозволить виокремити предмети, незаконно вилучені з культурного шару відомого чи невідомого об'єкта археологічної спадщини, та запобігти їх нелегальному обігу, зокрема, неконтрольованому продажу на інтернет-аукціонах під виглядом «звичайних» старожитностей. Виключення археологічних предметів з цивільного обігу та вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема, в частині контролю та відповідальності, допоможе покласти край масовому колекціонуванню археологічних предметів та знизить попит на ринку, а відтак – зменшить масштаби руйнування археологічних об'єктів з метою пошуку цінних предметів на продаж.

Процеси, що відбуваються в рамках децентралізації та відкриття ринку землі, є окремим викликом для збереження археологічної спадщини – захист останньої потребує особливої уваги при розробці та затвердженні відповідних нормативно-правових актів, оскільки стан обліку, специфіка захисту археологічних об'єктів та стан формування національної структури геопросторових даних та обмежені ресурси відповідних служб та організацій наразі роблять археологічну спадщину чи не найбільш вразливою.

В багатьох областях України відсутні самостійні структури охорони культурної спадщини, а повноваження по її охороні та збереженню покладені на обласні управління культури або на управління містобудування та архітектури (щодо пам'яток архітектури та містобудування). Ситуація ускладнюється відсутністю достатньої кількості кадрів, що утруднює виконання покладених на них функцій.

Значну занепокоєність фахових спільнот викликали зміни останніх років до законів України «Про охорону культурної спадщини» та «Про охорону археологічної спадщини», котрі послабили роль органів охорони культурної спадщини у процесах погодження програм і проектів будівельних робіт на пам'ятках та інших територіях, пов'язаних з охороною культурної спадщини, зокрема,

виключення із Закону України «Про охорону археологічної спадщини» статті 9¹ (про археологічну експертизу), що збільшило ризики для об'єктів археологічної спадщини, у тому числі тих, що можуть бути виявлені на територіях, призначених як для будівництва, так і для реалізації інших містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, земляних і підводних робіт, виконання яких може позначитися на стані об'єктів археологічної спадщини, а також у разі зміни цільового призначення земельних ділянок для будівництва та інших цілей.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 28 квітня 2021 року № 1423-IX внесено низку змін до Земельного Кодексу та Закону України «Про охорону культурної спадщини», які набирають чинності з 26.05.2022 року. Встановлюється нормативне врегулювання меж і режимів використання пам'яток та їх зон охорони з обов'язковою фіксацією в Держземкадастрі. Крім того, невід'ємною складовою науково-проектної документації у сфері охорони культурної спадщини є землевпорядна документація. Такі зміни сприятимуть ефективному захисту нерухомої культурної спадщини.

Наразі в розпорядженні МКІП фактично відсутні відомості щодо дій правоохоронних органів у питаннях протидії руйнуванню археологічної спадщини та про дії. З огляду на одиничні випадки висвітлення у відкритих джерелах, затримання та притягнення винних до відповідальності за руйнування археологічної спадщини чи незаконний обіг археологічних предметів (знахідок), вочевидь, ускладнені як недосконалістю нормативної бази та/або іншими чинниками, котрі потребують відповідного дослідження. МКІП направить відповідні запити з метою узагальнення інформації.

Заходи, що вживаються МКІП та іншими органами охорони культурної спадщини з метою вирішення існуючих проблем

- МКІП розробляє пропозиції щодо налагодження систематичної співпраці з іншими міністерствами, урядовими та неурядовими організаціями (зокрема, в межах роботи Кримської платформи, з Інститутом археології НАН України, ВГО Спілка археологів України, ВГО ІКОМ України, ІКОМОС України, Регіональним центром прав людини та ін.) та активне залучення до спільноті представників фахової спільноти; наразі проведено окремі зустрічі, зокрема, з ВГО Спілка археологів України, для інвентаризації проблем та формування стратегії захисту археологічної спадщини;
- представники МКІП беруть участь у заходах, присвячених збереженню культурної, зокрема, археологічної спадщини, у тому числі на окупованих територіях. Відповідні тези були озвучені Міністром культури та інформаційної політики України Олександром Ткаченком на зустрічі з Генеральним секретарем Ради Європи Марією Пейчинович-Бурич (25.11.2021), плануються до озвучення в рамках засідань Комісій та Комітетів ЮНЕСКО та Ради Європи, членом яких є Україна, протягом 2021 та наступного року, зокрема, в рамках роботи над імплементацією положень Другого протоколу Гаазької конвенції. Україна в листопаді 2021 р. увійшла до Міжурядового комітету зі сприяння поверненню культурних цінностей.
- МКІП в межах компетенції співпрацює з Національною поліцією, Інтерполом, Прокуратурою, СБУ та іншими структурами в питаннях протидії незаконному

переміщенню культурних цінностей, моніторингу та надання інформації щодо порушень законодавства у відповідній сфері;

- У роботі запланованих до запуску ЦОВВ – Державної служби та Державної інспекції з охорони спадщини збереження археологічної спадщини буде засадничим пріоритетом;
- Потреби захисту археологічної спадщини враховуються МКІП при розробці НПА та підготовці відгуків на усі нормативно-правові акти;
- Окрема увага археологічній спадщині приділяється в рамках роботи над створенням електронних реєстрів нерухомої та рухомої спадщини;
- Триває розробка НПА та реалізація заходів в межах імплементації положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 28 квітня 2021 року № 1423-ІХ;
- Органи охорони спадщини на місцях мають обмежені можливості впливу на ситуацію, проте в міру можливостей виконують, відповідно до листів МКІП, перевірки об'єктів у разі надходження інформації про порушення пам'яткоохоронного законодавства. Детальна характеристика ситуації потребує проведення окремого аналітичного дослідження.

Заходи, що плануються МКІП, та пропозиції з метою вдосконалення механізмів захисту археологічної спадщини:

- активна участь МКІП у роботі над законопроектами, що перебувають на розгляді у Верховній Раді України, зокрема, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання руйнуванню та знищенню нерухомої культурної спадщини» (внесений н.д. Потураєвим М.Р., Кравчук Є.М. та іншими, реєстраційний номер 4561), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за руйнування та знищення нерухомої культурної спадщини і порушення традиційного характеру середовища» (ініційований н.д. Потураєвим М.Р., Кравчук Є.М. та іншими, реєстраційний номер 4562), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності» (внесений н.д. Шуляк О.О., Клочком А.А. та іншими, реєстраційний номер 5655);
- проведення серії міжвідомчих нарад з питань охорони археологічної спадщини та запобігання нелегальному обігу культурних цінностей та надати цій роботі систематичного характеру (у форматі робочих груп тощо);
- аналіз та ініціювання внесення змін у положення та нормативні акти, що регулюють роботу ОМС, з метою забезпечення існування та ефективної роботи з питань охорони спадщини, зокрема, археологічної, на місцях;
- запуск моніторингу та підготовки щорічного підсумкового звіту з питань збереження археологічної спадщини (МКІП на скликанні);
- розробка стратегії та дорожньої карти до неї в галузі охорони археологічної спадщини та протидії нелегальному обігу культурних цінностей;

- розробка плану дій з розширення присутності України в ЮНЕСКО та роботи над підтримкою номінацій до Списку Всесвітньої спадщини;
- аналіз та розробка відповідних пропозицій з удосконалення нормативно-правової бази (спільно з українськими та іноземними фахівцями та фаховими організаціями);
- запуск роботи Державної служби та Державної інспекції з культурної спадщини;
- розробка та запуск (спільно з музеями та заповідниками) інформаційної кампанії, спрямованої на формування відповідальності та причетності громад за збереження культурної, зокрема, археологічної спадщини;
- організація та проведення тематичних тренінгів / курсів підвищення кваліфікації / семінарів для фахівців підвідомчих закладів тощо.

Окремо вважаємо за необхідне наголосити на необхідності ратифікації Україною **Нікосійської конвенції**. Україна підписала конвенцію ще 2017 року, проте, на жаль, досі не ратифікувала.

Надзвичайно важливим чинником захисту культурної спадщини є гармонізація галузевих законів та інших НПА. Ключовим є баланс у законодавчому забезпеченні сприятливих умов ведення бізнесу, розвитку будівельної та суміжних галузей шляхом удосконалення дозвільних та погоджувальних процедур у будівництві, адаптації регуляторної політики України до європейських стандартів та – охорони культурної спадщини.

З повагою

**Заступник Міністра
з питань європейської інтеграції**

Катерина ЧУЄВА